

**ОСОБЛИВОСТІ ГУЦУЛЬСЬКОЇ ГОВІРКИ СЕЛА РОЗТОКИ
ВИЖНИЦЬКОГО РАЙОНУ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ**

doi: 10.12958/2227-2631-2023-2-48-45-55

Людмила Колеснік,

кандидат філологічних наук,

науковий співробітник відділу діалектології

Інституту української мови НАН України

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3321-2942>

У статті продовжено серію досліджень авторки, присвячених описові однієї говірки як системи¹. Схарактеризовано основні фонетичні та граматичні особливості говірки с. Розтоки Вижницького району Чернівецької області. Говірка належить до типових гуцульських говірок Північної Буковини; досі вона не була об'єктом докладного вивчення.

Матеріалом дослідження слугували авторські записи діалектного мовлення в говірці 2017 р. З говіркового мовлення, представленого у вигляді транскрибованого тексту, методом суцільної вибірки виокремлено діалектні риси, що стали предметом аналізу. У розвідці схарактеризовано найважливіші фонетичні, морфологічні та синтаксичні риси говірки, оприявлені в спонтанному діалектному мовленні.

Проаналізовано основні фонетичні риси говірки, зокрема перезвук *a* до *e*, перехід *[m']* → *[k']*, *[d']* → *[r']* тощо. Особливу увагу звернено на давні локальні риси говірки, зокрема реалізацію фонему */и/*.

Простежено словозміну іменних частин мови, морфологічні особливості іменників, прикметників, числівників; відзначено діалектні форми займенників, схарактеризовано особливості діалектного дієвідмінювання. Виокремлено низку діалектних прислівників, поширених у говірці. На синтаксичному рівні описано функціонування прийменниково-іменникових конструкцій, підсилювальних часток і вигуків, часте вживання підрядних речень, їх нанизування в канві діалектного тексту.

Закцентовано на ізоглосах явищ, що відокремлюють говірку від суміжних буковинських і буковинських із рисами гуцульських говірок і дозволяють кваліфікувати говірку як типову гуцульську.

Ключові слова: говірка, гуцульські говірки, діалектний текст, діалектні риси.

¹Колеснік Людмила. Говірка як точка перетину локального й інтерлокального (із спостережень над говіркою села Грозинці на Буковині). *Лінгвістика*. 2021. № 1. С. 16 – 26; Колеснік Л. Я. Із спостережень над буковинською говіркою села Южинець. *Філологічний часопис*. 2022. № 1. С. 68 – 79.

The purpose of the research is to describe the main features of the Hutsul dialect in the village of Roztoky Vyzhnytcia district Chernivtci region. This ancient dialect of Northern Bukovyna not been the specific topic yet.

The material of the study was the author's recordings of dialect speech in the village of Roztoky in 2017.

There were characterized the most important phonetic, morphological and syntactic features of spoken language manifested in spontaneous dialectal speech. Special attention was paid to ancient local features of dialect.

There were described the word change of nominal parts of speech, morphological features of nouns, adjectives, numerals, dialectal forms of pronouns, peculiarities of dialectal conjugation too. Moreover, there was noted about the functioning of prepositional-noun constructions, reinforcing particles and exclamations, the frequent use of subordinate clauses, their stringing in the dialectal text.

This research also emphasizes the isoglosses of the phenomena that separate the dialect from the neighboring Bukovyna dialects.

Key words: dialect, dialectal features, dialectal text, Hutsul dialect.

Creative Commons Attribution 4.0
International (CC BY 4.0)

Вступ. Особливе зацікавлення дослідників описом однієї чи кількох однотипних говірок, яке спостерігаємо в останні десятиліття в українській діалектології, зумовлене і загальним посиленням уваги до народної мови, діалектів, і практичною необхідністю обмежити дослідження локусом, реальним для опису, адже, як стверджував К. Герман, «конкретним у діалектології є тільки говірка, якій притаманна власна система» (Герман, 1995, с. 188). Крім того, спостереження над проявами будь-якого мовного явища в живій стихії народного мовлення, необмеженій правописними чи мовно-стильовими приписами, дає уявлення про реальне його поширення в мові. Не випадково І. Зілинський зазначав: «Ідіоми простого люду, що живуть і розвиваються через несвідому традицію усних зносин, можуть подати дослідникові багато ясніший образ сучасного стану та історичного розвою язика, як штучні літературні мови» (Зілинський, 1914, с. 333).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Об'єктами таких студій стають насамперед типові для наріччя говірки, знакові для культури й мови місця. Часто дослідники вдаються до опису власної говірки. Так постали словники говірки с. Сокирниця (І. Сабадош) і с. Мокряни (Г. Дидик-Меуш), опис говірки «Мовний світ сучасного галицького села (Ковалівка Коломийського району)» (М. Лесюк) і монографія, присвячена поліській говірці с. Липне, «Наша байка зусьом начча»

(Ю. Громик), двотомна лексикографічна праця «Мовний світ с. Тюдів» (М. Голянич). Словник рідної говірки закарпатського с. Довгого укладав В. Німчук (на жаль, залишився незавершеним), картотека матеріалів до словника говірки в Ужгородському національному університеті. Крім того, доступною до використання нині є низка праць більшої чи меншої повноти опису: короткі словники місцевої лексики, фольклорно-діалектні матеріали¹, рідше – повноформатні описи.

Село Розтоки тепер Вижницького району Чернівецької області розташоване на правому березі р. Черемош² за перевалом Німчич за 30 км від м. Путили та за 15 км від залізничної станції Вижниця³. Уперше село згадане в писемних джерелах 1501 р. (Історія, 1969, с. 481).

Ойконім Розтоки відгідронімного походження (пот. Розтока, п. рук. Черемошу п. Пругу л. Дунаю). В основі назви гідрооб'єкта – апелятив *розто́ка* ‘відгалуження річки від основного русла’ (Вербич, 2019, с. 145). Назва відома з XVIII ст. Етимологія назви символічно втілена в гербі села, на якому зображено річку, що розгалужується на кілька русел (автор – Т. Ковальчук)⁴.

Село Розтоки – батьківщина відомої письменниці М. Матіос і дослідника буковинських говірок професора К. Германа.

К. Герман описав типові риси гуцульських говірок⁵; на основі зіставлення ізоглос фонетичних і граматичних явищ відокремив їх від низки перехідних і суміжних говірок (Герман, 1995; АУГПБ I – II).

Говірка с. Розтоки не була досі об'єктом окремого наукового дослідження: цей н. п. не увійшов у мережу великих лінгвогеографічних праць (АУМ, ОКДА, ЗЛА). На жаль, не знаходимо зразків діалектних текстів із цього села у хрестоматії буковинських говірок (БГ, 2006). Лексика говірки не описана комплексно, загальний фонд представлений у Словнику буковинських говірок (СБГ, 2005), окремі тематичні групи лексики описані в статтях (Герман, 1965).

Це спонукало до докладнішого вивчення мовних особливостей говірки. Мета розвідки – проаналізувати фонетичні та граматичні риси говірки с. Розтоки, оприявнені у спонтанному діалектному мовленні.

Методи дослідження. Методом суцільної вибірки сформовано корпус зразків діалектних рис, ужитих у говірковому мовленні. Опис цих мовних явищ передбачав використання загальнонаукових методів синтезу та аналізу, порівняння й зіставлення.

¹Повний список таких праць див. на сайті Інституту української мови НАН України. URL: <https://iul-nasu.org.ua/dialektni-slovnyky-2.html>

²По річці проходить адміністративний кордон з Івано-Франківською областю: р. Черемош розділяє с. Розтоки Чернівецької обл. та с. Розтоки Косівського р-ну Івано-Франківської обл.

³<https://bukportret.info/putilskiy-rayon/roztoki/istoriya-roztoki/>

⁴<https://bukportret.info/putilskiy-rayon/roztoki/istoriya-roztoki/>

⁵с. Розтоки — 109 н. п. на картах атласу.

Матеріалом дослідження слугували діалектні тексти, записані автором на цифрові носії в говірці 2017 р. від мешканки села Катерини Василівни Петраш¹ за допомогою методу інтерв'ю, який передбачав провокування спонтанної непередбаченої розмови.

Виклад основного змісту. У діалектних текстах, записаних у говірці, помічаємо прояви таких фонетичних явищ:

1. Перехід **'а > е, и** після м'яких приголосних: *йек, п'їет', /т'ешко, н'р'ести, н'р'ежа, основа пр'ел'їїна / а тка'н'е /воўн'ени, видгово'р'ейиси, м'їш'ети, тил'ета, напoл'елгаў, по ў'с'екому, /ч'исом, ли'ш'или, по'д'екуйти за ту вел'ч'ир'у; 'а > і: к'лоч'і, /дес'ім', /м'їш'ін'е, /куш'їле, св'їт'куїут, на Св'їтїї /веч'їр; у позиції **губний+л**: ў ш'кол'ї застаўїйели у'ч'їти, ми'не витпраўїйели, пуп д'їлтин'ї заўїелзале, за'робїе /бужениц'ї. Цей перезвук притаманний іншим українським говіркам, зокрема суміжним буковинським і покутським, однак, у кожній із згаданих груп він має свої особливості (Герман, 1995, с. 207).*

2. Наявність континуанта етимологічного *о в нових закритих складах – /и^{бі}/: *ми^{бі}ї /тато, ви^{бі}т ш'коли, ви^{бі}н маў ти^{бі}д'воду, ви^{бі}тс'тойїт там ти^{бі}ўго'дину, ти^{бі}з'н'їши, /дуже /ти^{бі}зноїї по'ри, сви^{бі}ї ку'сок зем'л'ї, /ви^{бі}ўц'ї да'вали ў полони^{ел}ну, ви^{бі}тп'равити ў О'десу, брат ти^{бі}д'р'їс, /були жи^{бі}н'ки, /кождїї со'б'ї ти^{бі}зна'ваў, ри^{бі}ў'нен'ко, ў ти^{бі}м, дим кур'їўси у ти^{бі}д, ти^{бі}д дах, у /би^{бі}ришост'ї, ви^{бі}д Ризд'ва, не'ма ти^{бі}кого. Про нього ще І. Зілинський зазначав: «В групі гуцульських місцевостей в поріччю Прута в Косівським і в суміжнім Вижницьким повіті ... стрічає ся дуже часто на місци о, а спорадично також на місци е, ъ звук дуже зближений до и» (Зілинський, 1914, с. 345). К. Герман називав цю рису особливістю системи вокалізму гуцульських говірок, уважав функційне навантаження цієї фонемі невеликим, оскільки воно обмежене однією позицією. Не можемо, однак, погодитися з думкою дослідника про поступову нівеляцію цієї риси в говірках (Герман, 1995, с. 194 – 195), оскільки в діалектному тексті частота вживання слів, що ілюструють це явище, доволі значна.*

Крім того, фонема /и/ заступає /і/ на початку слів: */инч'її зна'ч'ок, иш'ли*. За спостереженнями дослідників, ненаголошений /і/ на початку слова в гуцульських говірках трапляється рідко, часто в запозичених словах (Герман, 1995, с. 193). У запозичених словах помічаємо заміну цієї фонемі іншою, напр., *та'кїї ан'терес*. Водночас голосний [і] часто вживаний на місці [е]: *веч'їр'ниці'ї, /куж'їл', Берего'м'їт'* (пор. літ. Берегомет – н. п. Чернівецької обл.).

Т. зв. укання, що належить до нерегулярних фонетичних змін у цих говірках, помічено лише в поодиноких випадках: *ко'чу'вали ми'не по /хак'ї*.

¹Петраш Катерина Василівна, 1924 р. н., освіта 7 кл. Запис 2017; зберігається в автора та в Українському діалектному фонофонді в Інституті української мови НАН України.

Серед фонетичних особливостей говірки в системі консонантизму відзначимо такі:

Приголосні [д], [т], [н] у гуцульських говірках виявляють тенденцію до м'якості, зокрема в позиції перед континуантом етимологічного *i – /i^h/: *д^hи^hт^hи^hна, бу^hд^hи^hти, хо^hд^hи^hти, бан^hт^hи^h* (про поширення явища в гуцульських говірках докл. див.: АУГПБ, 1995, I, кк. 201).

Відзначаємо закономірну для півд.-зх. наріччя м'якість [г], [к], [х] перед [і] та алофонами фонем /i^h/. Найчастіше прояви зафіксовано зі звуком [к^h]: *ма^hлен^h'к^hи м^h'іроч^hк^hи^h назе^hвали ^hдек^h'и, ста^hр^h'и кол^h'ідни^hк^h'е, на самот^h'іч^hк^h'е*.

У говірці шиплячі [ж], [ч], [ш], [ж] послідовно м'які: *ли^hж^h'ели, п^hи^hд^hуж^h'али, налаго^hж^h'ейут; ^hч^hорне, кри^hч^h'ели, сл^h'ози поко^hч^h'елиси по ли^hцу, ч^h'ікайте, у^hч^h'ілиси ^hд^h'іти, за^hч^h'ила тва^hўту^hват^h'и^h; с^hтарш^h'а сист^hра, ^hнаш^h'а во^hда, ли^hш^h'иўт; це ^hж^h'ирга*. Як зазначав К. Герман, шиплячі зберегли давню м'якість у гуцульських говірках по-різному: найбільше [ж], [ш], [ч], меншою мірою [ж] (Герман, 1995, с. 228), однак в аналізованому тексті не спостерігаємо такої кількісної градації.

Регулярні вияви в досліджуваному усному діалектному мовленні має перехід [г^h] → [к^h] (*ў^hхак^h'и, нак^h'и^hгаўси на ко^hж^h'іўку, ^hбуло два^hнац^h'ік^h а^hпостолиў, ў^hгоск^h'и, о^hпасна сла^hбиск^h'*) і [д^h] → [г^h] (*пенсиї^hу ни г^h'іс^hтаў, г^h'ітїї оформ^hл^h'ети, си^hг^h'іў на ^hлужку, дв^h'и ни^hг^h'іли, на с^h'ім не^hг^h'іл', при^hхог^h'е до вас, у го^hрог^h'и, ми й^hго ни ^hви^hг^h'іли*).

Помітні зміни губних приголосних, зокрема [м] – [м^h]: *ім^h'н'е, памн^h'е^hтайу, м^h'н'есо, до мн^h'ес^hниц* (АУГПБ, 1995, I, к. 185); регресивна асиміляція губних [б], [в] перед наступними носовими [м], [н]: *др^h'ім^h'н'и, др^h'ім^h'нен^h'к'и лел^h'іточ^h'к'и* (АУГПБ, 1995 I, к. 187 – 188); реалізація [л] через [ў] в кінці слова та перед приголосним: *по^hпиў 'попіл', ба^hгато б^hж^h'іў 'бджіл', тва^hўту^hвати 'гвалтувати, кричати'* (про це явище в інших гуцульських говірках докл. див.: АУГПБ, 1995, I, к. 253).

Серед інших поширених явищ у говірці – асиміляція [с] → [ш]: *шош 'щось', ви^hш^hушувати 'висушувати', шкарла^hт^h'и^hна 'скарлатина': хтос ле^hжаў на шкарла^hт^hину та диспалаталізація [с], [ц] в абсолютному кінці слова та в суфіксах: дес, хтос: хтос дес в^h'іс у Черн^h'іўц^h'и; колес 'колись', їкїс 'якийсь'; па^hнотиц, х^hл^h'ібец, ^hм^h'іс'иц; с^h'іл'ска ^hрада, па^hсовиско*.

Як зазначав К. Герман, у гуцульських говірках перед голосними [и^h], [а], [у] можлива і м'яка вимова [ц], і тверда (Герман, 1995, с. 222). Спостережено перевагу [ц^h] в ім. та займ. ж. р. у досліджуваній говірці: *пше^hниц^h'а ї^hжето, ви^hц^h'а йшла, те^hп^hлиц^h'а, ку^hсок ^hбужениц^h'и, ц^h'а палочка*. Однак це лише тенденція, оскільки в цій позиції трапляється твердий [ц], пор.: *на Бого^hродицу, ў^hВ^h'іж^hнецу*.

У говірці відзначено послідовне вживання м'якого [р] у кінці слова чи складу: *кул^h'иш'ер', ба^hзар', ц^hвинтар', л^h'ікар', ду^hрехтор', в^h'іўчир', ^hцер^h'ква, вер^h'хами^h*.

Однією з фонетичних ознак говірки є системне **оглушення** приголосних у різних позиціях: *наї Бох бо'рони'т!, ку'ниї хл'ін, ка'зали'є лух, зве'вали'є ї клуп'к'у'є, клуп на ри'монк'і, от'хот то назе'валоси'є, 'разом с тим, 'банка по'коїна, во'ни то опхо'дели, 'р'ітко, рас на р'ік, при'шої у'кас.*

У наголошуванні помітне тяжіння до літературної акцентуації присвійних займенників і дієслів на противагу кореневому наголошенню в буковинських говірках: *це мо'їє / а це тво'їє, да'ваї пан сво'їу му'ку, бу'ли сво'її с'луге, 'мали сво'їє па'совиско, ст'регла сво'її 'в'їїц'і, 'кождиї маї сво'їє ім'н'є.* Натомість наголошування власних назв відбувається за традиційним принципом і відрізняється від літературного, пор. *їшли ї В'їж'ни'цу, ї В'їж'ниці 'була л'їкарн'а.*

Серед менш поширених фонетичних явищ у досліджуваній говірці відзначимо **синкопу**: *т'реа 'треба, коп'їк'є 'копійки, 'кає 'каже, їа пшла 'пішла* та **акопу**: *ни'ч'о 'нічого, за 'голу 'голову їми'лиси*, що є ознакою усного мовлення. Також привертає увагу метатеза у слові *ко'лопн'і 'коноплі: 'л'ітн'і колоп'н'і, колоп'н'і 'с'їїли, колоп'н'і мо'ч'їлі'є.* Це явище відзначене в усіх гуцульських говірках Пн. Буковини (АУГПБ, 1995, I, к. 266).

Більшість описаних фонетичних явищ переважно давні з походження, мають свої регулярні прояви в мовленні діалектоносія. Низка ознак характерна для всього півд.-зх. мовного континууму, однак деякі риси чітко окреслюють територію гуцульських говірок у Пн. Буковині, відділяють їх від суміжних буковинських і покутських говірок (АУГПБ, 1995, I, к. 315).

Серед типових морфологічних рис гуцульського діалекту в записаному тексті виокремлено морфологічні риси іменних частин мови та особливості їх словозміни. Для системи діалектних іменників характерні такі явища:

1) відсутність подовження в ім. с. р. із закінченням **-е**, рідше **-і, -а**: *к'лоч'і на тка'н'є, ї'меран'є, ї'бран'є, 'м'їш'ін'є, ім'н'є, го'в'ін'є / го'в'ін'а, наї'ча'н'а;*

2) т. зв. сплутування родів і чисел ім., зокрема утворення мн. форм від речовинних ім. тощо: *'област' 'була Сторожж'инец, 'вивезли л'уди у С'їби'ра, мед'у'є їратували, два'нацит' їїидиї;*

3) відмінкові форми ім.:

Р. в. ім. ж. р. на **-и**: *до в'їдпов'їдал'ности', дорос'тали'є до 'осени;*

Д. /М. в. ім. ч. р на **-ові /-єви**: *'кажу 'шоферов'ї, 'тому ха'з'айїнови, видда'їут там па'ноцеві, по 'м'їс'ицеві; у ч'о'лов'ї;*

О. в. ім. ж. р. **-ов (-ув) /-єв (ив)**: *шері'ної / ота'к'є доїж'їної, шо з'вашої ру'кої?, тої 'пенсийої, голу'вої у п'іч, с'свойої кож'їїко'її, пол'їт'їкуї заїмалесе, тої 'палочкуї; попа'деї, з ве'черії. У тексті лише один раз відзначено форму із літ. закінченням: *с'собоїї;**

Кл. в. ім.: *Ма'р'ічко / 'дека 'к'їл'ко то 'було?, Ва'сел'у, 'жінко / шо ти 'будеш ро'бити? Уживання імен у Кл. в. послідовне в говірці;*

Р. в. мн. ім. із закінченням **-іў** на противагу літ. **o**: *два'нац'іт' ст'рав'іў, 'к'іл'ко парті'їіў кол'іііў тих*; мн. ім. ж. р. **-иї**: *ни ау'тобус'іў / н'і маши'ннї, л'у'дїї до ха'тїї б'рали*;

4) залишки форм двоїни: *маў дв'і ко'ров'і ци три'є, 'мали л'уди по тре ко'ров'і, 'наўхрест дв'і 'нал'ц'і*;

5) уживання т. зв. пошанної множини щодо осіб старших за віком і статусом: *'мамо йек вам в'ігл'е'даїи / шо ви 'в'іс'імдис'ет' 'рок'іў про'жели?*

Для описуваної говірки характерне сплутування твердої та м'якої груп прикметників (переважають прикм. твердої групи): *ў велик'її п'іст, до'машина газ'дин'а, з по'рожни'ми рукама'є, ў с'іл'с'ку 'раду, ў поне'д'ілок вели'коднїї*.

Для творення зменшено-пестивих форм використано суф. **-оньк**, як і в покутських говірках, напр., *сла'бон'к'і і 'си'л'н'ї, мн'е'кон'ки*.

Помічено відсутність кінцевого **-j** у закінченнях прикметників, напр., *ў ко'жди 'хат'і*, однак ця риса має нерегулярний характер.

Інтенсивність ознаки виражена префіком **за-**: *ота'к'иї вин заши'є'рок'і ота'киї заве'сок'і, так'е'о заве'сок'е полот'но, ота'к'е заше'рок'е*.

Серед діалектних займенників зафіксовано форму вказівного займ. ч. р. *цес*: *цес при'їїхаў і даў 'вол'у*; короткі форми займ. *ўни* 'вони', *ўна* 'вона': *'в'ідк'і ўна ўз'еласи?*; редупліковані вказівні займ. *то'то* 'те': *так то'то ви'конуїеш, то'та 'та': зем'л'а 'була 'дужи об'межи'є'на, тоту му'ку, то'ти (то'т'і) 'ті': прим'їїни'є'к'іє то'ти, то'т'і нит'к'іє*; займенники *'тил'ко* ('т'іл'ко) / *'к'іл'ко* 'стільки': *'тил'ко 'тил'ко ко'роў, 'т'іл'ко і 'т'іл'ко закол'іду'вала, 'к'іл'ко то'б'і 'майут б'ринзи'є 'дати, 'кождиї 'кожен': 'кождиї со'б'і браў*.

У тексті вжито низку діалектних числівників, зокрема кількісних: *и'тири 'нал'ц'і, и'іск' хл'іб'іў, два'нац'ік' / два'нац'іт', три'нац'іт', и'тер'нац'іт'; 'в'іс'імдис'єк' / 'в'іс'імдис'ет', 'дев'ік'дис'єк' 'дев'яносто', серед них складені числівники зі сполучником *і*: *'ви'робила т'риц'іт' і три 'рок'і*. Порядкові числівники використано для позначення дат: *т'риц'іт' ди'їє'того 'року / сороко'вого 'року приїш'ли моска'л'і*.*

У системі діалектного дієслова послідовним є творення слів за допомогою префікса **ви-** на противагу суміжним буковинським і покутським говіркам: *ви'зол'уїут / ви'є'райут / ви'иуиуїут, видби'рали, ви'ходило по'в'ісмо, 'виходела и'тер'нац'іт' р'ік*. Лише двічі в тексті трапляється префікс **ві-**: *'в'іостриў 'дуже ц'в'ах'і, йа 'в'ітри'є'майу іж жу'ре?*

Привертають увагу особливості дієвідмінювання, зокрема: закінчення дієслів 1 дієвідміни для дієслів 2-ої із твердим кінцевим **-т**: *си'д'ут, си'івайут, го'вор'ут, ва'р'ут, 'в'івар'ут, мо'ч'ут*; в ос. формах дієслів 1 дієвідміни також кінцевий твердий **-т**: *'перут, пр'і'дут дес до 'ти'ночи, веби'райут / 'иушут, ўже трут, нат'е'гаїут ц'і махта'л'і, ўс'о на'вар'уїут на'вечир*; відсутність кінцевого **-т** у формах 3 ос. мн.: *'зол'є*,

ход'у, с'мотр'е, при'хог'е, с'хог'еси; немає чергування губних зі сполукою губний+й: па'нотиц па'ноц'а соб'і зароб'їеу, роб'ели і зароб'їели /файно; в'ін роспрау'їеу си.

Натрапляємо на поодинокі прояви давньоминулого часу: *в'ін ни /годен буу с'войуу рукоу попо'їисти^е* та на форму майбутнього часу із давнім дієсловом іматі (у тексті зафіксовано в 3 ос. одн.): *кто ме рату'вате?* Такі форми властиві гуцульським і суміжним покутським та буковинським говіркам (АУГПБ, 1998, II, к. 149).

Умовний і наказовий способи дієслів у говірці творять за допомогою часток **б, би**: *слухайти ви б ми'н'і не при'везли чоло'в'їка з л'їкарн'ї?, най: най їдут забату'їетесе.* Відзначено також форму наказ. сп. дієсл. 2 ос. мн.: *їак хрес'ти ла'мали ўно'в'їште.*

Зворотні дієслова оформлені постфіксом **-си /се**, який можливий у пост- і препозиції: *ли'ш'ейиси волок'но, то ми'н'і си запамн'е'тало, шо то'б'і си за'лежит, так вин се /муч'їу, на'рас си з'б'їгле, на ру'ц'і шо ми'н'і си с'тало?*

У діалектному тексті використано значну кількість оригінальних діалектних прислівників, напр., якісних *т'ешко* 'важко': *були ми /дуже т'ешко сла'б'ї; ст'раине* 'дуже': *ст'раине ду'шело, т'онен'ко* (*тонин'ко*) *п'рали т'онен'ко /волос / /дужи т'онин'ко*; місця *гезди* 'тут': *гезди ж'їнка Івана Івановича; в'їци* (*виц'и*) 'звідси': *в'їци звер'ха; в'їт'и* (*вит'и*): *вит'и /везли л'удї; часу: то'д'и* 'тоді', *ви'так* 'потім': *ви'так до'їйти^е на м'їру, увосе'ни* 'восени', *ўзи'м'ї* 'взимку'; способу дії: *за'пусто* 'безплатно': *л'їкарн'ї /були за'пусто / це ўс'о /було за'пусто, /пусто* 'даремно': *вид'даї у кол'гоз / за'пусто, /пусто н'ї^е хо'д'ї^е; к'рад'ма* 'потаї': *к'рад'ма / /шобе ни'то не знау; вод'но* 'завжди': *хо'диу вод'но на жи'ва, доч'їс'та* 'ретельно', *за'дужи* 'занадто': *за'дужи ватра го'ри'т, ок'роме* 'окремо': *ок'роме п'р'ели.*

У мовленні респондентки відзначено паралельне вживання прислівників *бирше* (*б'їрши*) / *билше* (*бил'ше*), пор.: *мениш /ч'исом бирше, бирше ни'ч'о не б'рали, б'їрши ми при'ход'їти ни /буд'їмо / бил'ши ни да'вали б'ринзи / їек два килог'рами.*

Серед особливостей говіркового синтаксису привертає увагу поширення прийменниково-відмінкових конструкцій, зокрема:

д / до, к + Д. в. ім.: *при'везли то'б'ї до хати / т хат'ї; ўже д Ризд'ву, д /веч'їру на Вели'дїн', д /веч'їру ве'ч'їрн'а.* Ця граматична риса окреслює ізоглосу гуцульських говірок, відокремлює їх від суміжних (докл. див. АУГПБ, 1998, II, к. 183);

у 'через' + Зн. в. ім.: *ви'так у три ни'г'їле; у 'на' + Зн. в. ім:* *напи'сав у /пару ра'зиу /тил'ко;*

по 'після' + Д. в. ім.: *буди вес'на ўже по ў'сему, по /тиўночи;*

перед + Р. в. ім.: *їа при'їхала /перед л'їкарн'ї;*

пóверх 'більше ніж' + **Зн. в. ім.**: *пóверх два килог'рами;*

черис 'упродовж' + **Зн. в. ім.**: *вам с'тало /черис ц'їлий /похорон.*

Зафіксовано відсутність прийменника **на** при порівнянні: *богато менч'а була пенсийа*.

У тексті спостережено пасивні конструкції: *це ўс'о було обгоржено, ми'н'і давалоси то, жер'га йак в'ітчеси / то ўна то'нен'ка, назе'валоси бам'бак, це сну'їетци, воўна ли'ш'еласи, усусп'іл'н'айетци кол'госп / йак в'ін усусп'іл'н'айеси?*

Часто вживаними є діалектні повторювані сполучники, напр., **ци...**
ци: *ци сид'іт / ци шос роб'іт, ци то праўда / ци н'е, ци ўни помо'гали / ци н'е, ци с'іл'с'ка рада / ци хто, по'пом будеш ци попа'деў ци ўчителем, дес'іт' ци два'нац'іт' рок'іў; н'і .. н'і (ни .. ни):* *н'і доти / н'і по'тому, н'і йіст'у'е / н'і с'пат'у, ни сид'іт'у / ни ли'ж'ет'у.*

У досліджуваному тексті переважають складнопідрядні речення, зокрема: **часу** – спол. **пок'іў** 'доки': *пок'іў будитси / будитси дв'і ни'г'іли; мети* – спол. **би, аби:** *би то ни р'валоси таї би три'малоси, би'е служба служеласи'е, хоште / би ўни буле дуж'і, клали / аби'е то буд'илоси, к'ітлик / аби маў у ч'ім ку'лешу зва'ри'ети; шоби:* *банок ни було / шоби купили, шоби мн'екон'ки робилоси, тойі тойі д'нени йа хочу / шоби служба служеласи'е; абе ти не зробеласи ў'хак'і н'у'к'им / абе ти розум'іла, шоби спор'єдили то ўс'о; умови* – спол. **йак (йик):** *йек сили'з'інка доўга / то буде зи'ма доўга; йек ни спекле таї ни йіле; йекби:* *йекбе були не ме'д'е / мали г'іти виги'нут'у; причини* – спол. **бо:** *ди'рехтор' знаў / бо с'татом зговори'єси, колес ни'хто ни'ч'о ни закри'ваў / бо це н'у з'нали.*

Для усної діалектної розповіді загалом і для аналізованої зокрема характерне нанизування підрядних речень: *йак'би'е та'к'е були поде'ви'єлиси даўн'і л'уди'е / шо ти'пер робл'е / то би за голу їми'єлиси; коли прийшли ў старости'е / то ка'зале шо / абе ти'е з'нала / шо ти май'єш бути чолов'ік и жинка / бо в'ін сла'бий на серци; ста'райутси / шоби було / бо кажи так г'одитци; ти'пер кожди' шо хоч'і / то робет / йи'ку хочит / та'ку ц'іну накла'дайи; ни хо'д'ила / бо ми'не не пус'кали'е / таї н'у хо'д'ила ни'куда / дот'у пок'і ни в'ішла замуш //*

Для посилення експресивності висловлювань у діалектному тексті використано вставні слова, напр., *в'іди'ї* 'напевно': *в'іди'ї с'ім к'ілограм'іў, в'ітак у сорок ч'іт'вертому в'іди'ї роц'і ц'і йек? підсилювальні частки, напр, аш:* *аш за'терпни, аш там до того п'ана, а'ди, ади'во:* *а'ди тойі соло'ни'єни; порівняльна частка г'ейби:* *г'ейби то ўкради'єно.*

Широкий діапазон сполучуваності в говірці має запозичена частка **май:** з прикметниками й прислівниками утворює вищий ступінь порівняння: *маї б'ідн'і, маї ма'йуч'ії, маї т'рошк'і г'рубши, др'іб'не маї, маї ф'айна; ватра г'орит маї по'бириш'є, брат маї лекши переноси'єў; з іменниками посилює оцінне значення слова: маї т'рох'і бо'гач'ік; та'к'і маї тазде; із дієсловами виражає інтенсивність дії: то маї диш'ло.*

У говірці послідовно поширена стверджувальна частка **йо** 'так': *йо!*

Широкий спектр емоцій виражений за допомогою діалектних вигуків: *йой!*: *йой* ¹буле ба¹би^е; *йойойой!*: *та¹к'і* ¹буле свар¹к'и^е *та¹к'і* ¹буле воїни! *йойойой!*; *йойойойой!*: *йойойой* ¹йой ¹коло хат ход'или; *иг'її*: *їгїї* ¹як ¹наш'а во¹да називаласи?; *наї Бог бо¹рони^ет!*: *та¹кїй* сла¹беї шо *наї* Бох бо¹ронит!; питальних і окличних речень: *ра¹туїте* бо в'ін ¹теплиї!; *ой* ¹наш'а ¹цер'ква ¹дужи^е ста¹ра!; *та* д'е?!; *вин* не ¹буде жу¹ретиси /шо ¹ї¹хак'і?

Для ідіолекту респондентки характерне вживання фразеологізмів: *св'їта* во¹да *ни* помо¹гала / ¹мус'їло *так* ¹бути; *ни¹хто* *ни* спер / ¹а¹би *бу¹й* ¹бо¹уту *крич'е¹й*; *ми¹н'і* ду¹ш'а *то* ¹ї ¹мени *то* з ¹мени; *їди* *хот'* го¹р'ї¹ / *хот'* дол'ї¹; ¹л'уди *к¹рут'еси* *їек* *у* мли¹н'ї; ¹л'уде ¹були *п¹роск'і* *ни* ¹було ¹по¹ного *к¹лепка*; *їек'би* ¹ї *од'ни* *д'вер'ї* *зайшла* / *а* ¹ї *д'руг'ї* ¹в'їшла.

Окреслені риси давні з походження, більшою чи меншою мірою властиві іншим говіркам південно-західного ареалу. Серед граматичних рис, які вирізняють гуцульські говірки, – насамперед дієслівні часові форми (Герман, 1995, с. 338 – 341; АУГПБ, 1998, II, к. 188 – 189).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, у говірці с. Розтоки Вижницького району Чернівецької області збережені давні фонетичні та граматичні риси, властиві для гуцульського говору. Ці явища мають регулярні системні прояви в мовленні діалектоносія, не є спорадичними явищами. Аналіз виокремлених мовних фактів ілюструє активне поширення їх у говірці, а відтак свідчить про їхню вітальність на українському діалектному ґрунті. Описані фонетичні та граматичні особливості характеризують мовлення респондентки як типово гуцульське.

Комплекс аналізованих рис підтверджує належність говірки с. Розтоки до гуцульських говірок Північної Буковини за класифікацією К. Германа.

Недостатнє представлення цієї говірки відкриває широку перспективу для подальших студій: створення більшої емпіричної бази у вигляді діалектної фоно- та текстотеки говірки, докладний аналіз локальних діалектних рис, комплексне дослідження лексичного фонду говірки.

Література і джерела

- АУГПБ – Герман, К. Ф. (1998). Атлас українських говірок Північної Буковини: у 2 т. Чернівці: Прут. Т. 2. Службові слова, 216 с.
- БГ – Руснак, Н., Гуйванюк, Н., Бузинська, В. (2006). Буковинські говірки: хрестоматія діалектних текстів. Чернівці, 383 с.
- Вербич, С. О. (2019). Назви поселень Чернівеччини: історико-етимологічний словник. Чернівці, 208 с.
- Герман, К. Ф. (1965). Семантичні типи та способи утворення лексики різьбярства. *Культура та побут населення українських Карпат*. Ужгород. С. 121 – 123.

- Герман, К. Ф. (1995). Українські говірки Північної Буковини в історичному та лінгвогеографічному аспекті: Фонетика, фонологія. Чернівці, 391 с.
- Зілинський, І. (1914). Проба упорядкування українських говорів (С. 333 – 375). *Записки Наукового товариства ім. Шевченка*. Т. 117 – 118. Львів.
- Історія міст і сіл Української РСР (1969). Чернівецька область. Київ, 704 с.
- СБГ – Словник буковинських говірок (2005) / за ред. Н. В. Гуйванюк, К. М. Лук'янюк. Чернівці: Рута, 688 с.

Стаття надійшла до редакції 15.11.2023 р.

Прийнято до друку 17.11.2023 р.

Рецензент – канд. філол. наук, доц. Волошинова М. О.